

1. Αιγαίνα. 28 Νοεμβρ. 1849 (5918)

Μια περιοδεία στα Ελληνικά νησιά, Ιούλιος του 1850

Από ένα ταξειδιωτικό ημερολόγιο της Christiane Lüth

Στις 16 Ιουλίου 1850, μία ομάδα Δανών περιηγητών, που έμενε στην Αθήνα, άφησε τη σκονισμένη, καυτή, μέσα στο καλοκαίρι, πόλη, για να κάνει μια περιοδεία στα ελληνικά και τουρκικά, τότε, νησιά, καθώς και στις ακτές της Μικράς Ασίας. Είχαν δανειστεί τη μικρή σκούδα «Λέων» του βασιλιά Όθωνα. Η περιοδεία θα κρατούσε 5 με 6 εβδομάδες και υπήρχε μεγάλη ζήτηση για το «Λέων», αλλά κατάφεραν να υπογράμμουν συμβόλαιο με τον καπετάνιο Ριθίδη και απέπλευσαν από τον Πειραιά. Η ομάδα αποτελείτο από τον Asmus Heinrich Lüth ('Ασμους Χείνριχ Λυτ, 1806-1859), εφημέριο της αυλής της Βασιλισσας Αμαλίας, τη σύζυγο της Christiane F. Fisher (Χριστιάνα Φ. Φίσερ, 1817-1900) και την αδελφή της Hanne Fisher (Χάννε Φίσερ, 1819-1910). Οι αδελφές κατάγονταν από το Φρέδενσναμπούργκ της Δανίας. Μαζί με την ομάδα ήταν και τα παιδιά του ζευγαριού, ο Δάμαρης και ο Νικόλαος, που γεννήθηκαν στην Αθήνα το 1839 και το 1841. Όλη η οικογένεια έμενε στην Αθήνα από το 1839. Δέκα χρόνια στην Ελλάδα είχαν μάθει τη γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό και είχαν ήδη κάνει το γύρο της χώρας.

Μέλη της ομάδας ήταν επίσης ένας Δανός αρχιτέκτονας, o Laurits Albert Winstrup (Λάουριτς Άλμπερτ Βίνστρουπ, 1815-1889), που ήταν στην Αθήνα για σπουδές το 1849-1851, και ένας Δανός φιλόλογος, o Christian Listov (Κριστιαν Λίστοθ, 1821-1893), που ήταν στην Ελλάδα για μισό χρόνο.

Τον καπετάνιο του πλοίου έλεγαν Γιώργη, τον τιμονιέρη Γύρω την Καράμπελα, το μάγειρα Θεόφιλο και τον καμαρώτο Γιάννη. Επιπλέον, ήταν στο πλοίο ναύτες για τις πρακτικές δουλειές. Σύνολο, 12 άτομα. Αυτή η καλοκαιρινή περιοδεία θα εί-

χε προ πολλού ξεχαστεί αν η Χριστίνα λιτό δεν είχε κρατήσει τα διδυμικό ημερολόγιο, όπου καθημερινά περιέγραψε με λεπτομέρειες τι συνέβη, τι είδαν και ποιόν επισκέφτηκαν. Το ημερολόγιο ήρθε στη Βασιλική Βιβλιοθήκη της Κοπεγχάγης

το 1971 και είναι περίπου 75 χειρόγραφες σελίδες. Ο Βίνστρουπ, ο οποίος παντρεύτηκε με τη Χάννε Φίσερ το 1858, σχεδίαζε σε όλη την περιοδεία. Το μπλοκ με τα σκίτσα του καθώς και άλλα σκίτσα δρίσκων-ται στη βιβλιοθήκη της Ακαδημίας

Τεχνών, στην Κοπεγχάγη.

Η περιοδεία άρχισε από την Αίγινα. Μέχρι την Αίγινα ήταν στο καρδιά και ένας Έλληνας καπετάνιος, ο Κόκκινος, με την οικογένειά του. Συνολικά 6 άτομα. Από εκεί συνέχισε το «Λέων» στο Σουνίο, τη Μήλο, τη Σίκυον, τη Θήρα, την Ανάφη, και στα τότε τούρκικα νησιά Κώ και Ρόδο. Μετά από μερικές μέρες, σταθμό στη Ρόδο, συνέχισαν την περιοδεία στην Κνίδο, Αλικαρνασσό, Διδύμο, Εφεσό και Σάμο. Στο Κουσαντάσι (Σκάλα Νούσαδω) χωρίστηκε η ομάδα γιατί ο Λυτός αυτοπροσδοκήθηκε από λάθος στο χέρι. Ο Λιστόβ και ο Βίνστρουπ συνέχισαν στη Χίο και από κεί πήραν το ατμόπλοιο για τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη, όπου έμειναν 18 μέρες και επέστρεψαν στην Αθήνα στις αρχές του Σεπτέμβρη.

Η οικογένεια Λυτ επέστρεψε στην Αθήνα μέσω Τήνου και έφτασε στον Πειραιά στις 18 Αυγούστου.

Αίγινα και Σουνίο

Στην Αίγινα (εικ. 1) επισκέφθηκαν το ορφανοτροφείο που είχε χτιστεί την εποχή του Καποδιστρίου στα μέσα της δεκαετίας του 1820. Ήταν άδειο, εκτός από όταν τα ευρύχωρα δωμάτια νοικιάζονταν στους παραδρόμους.

«Εδώ» γράφει η Χριστιάνα «υπάρχει ένα πρωτόγονο μουσείο, με αρχαιολογικά ευρήματα από το νησί, αλλά τα καλύτερα κομμάτια έχουν σταθεί στην Αθήνα». Στο καρόνιο υπήρχαν μεγάλοι σκελετοί από τα χαρακτηριστικά έλινα καράβια, που ακόμη κατασκευάζονταν στην Αίγινα. Πήγαιναν μια βόλτα στην προβλήτα του λιμανιού, όπου υπήρχαν τα ερείπια ενός στρογγυλού πύργου και μια μικρή εκκλησία του Αγίου Νικολάου που είχε ένα εξωτερικό φανάρι και χρωμοποιούταν σαν φάρος. Από την πόλη έπλευσε το καράβι στα δύορεια του νησιού και οι άντρες πήγαιναν με τη βράκα στην τάφη Αράδης Αθήνας, όπου ο Βίνστρουπ σχεδίασε και ο Λιστόβ τον βοηθόνας με την τοπογράφηση, γράφει η Χριστιάνα Λυτ στο ημερολόγιο. Μια υδατογραφία με την υπογραφή «Σουνίο 18 Ιουλίου 50» δρίσκεται στην αυλόγη της Ακαδημίας Τεχνών.

Μήλος

Μετά πήγαιναν κατευθείαν στη Μήλο (εικ. 2). Έχαν σχεδιασταί να δουν το μεγάλο λιοντάρι στη Χίο, που δρήγε το 1811 ο Δανός αρχαιολόγος P.O. Brøndsted (Π.Ο. Μπρέντστεν), αλλά εγκατέλειψαν την ίδεα και την επομένη έφτασαν στο λιμάνι της Μήλου,

που η Χριστιάνα περιγράφει: «Λοιπόν, περνάει κανένις μέσα από ένα φιόρδ και στο τέλος του ανοίγεται ένα ευρύχωρο λιμάνι που είναι σχεδόν στραγγυλό και καθώς είναι κλειστό από όλες τις μεριές, μοιάζει με λίμνη σε μια άγρια ηφαιστειογενή περιοχή. Κατεβήκαμε στη στεριά, και στο λιμάνι υπήρχαν μόνο δύο καλύβες. Άφοι περπατήσαμε περίπου μισό μίλι, φτάσαμε σε μια πολη». Η πόλη ήταν η πρωτεύουσα της Μήλου, η Πλάκα. Την επομένη, οι άντρες πήγαν με τα δύορα στο εσωτερικό του νησιού, όπου αγόρασαν βάζα και νομίσματα. Στο λιμάνι σχεδίασε ο Βίνστρουπ ένα παρακλήσι.

Σίκινος

Δευτέρα, 22 Ιουλίου, αγκυροθόλησε το καράβι στη Σίκινο (εικ. 3). Νοικιάσαν μερικούς γαϊδάρους και ανέβηκαν τον αντηφορικό δρόμο μεριά τη Σίκινα. Εδώ τους υποδέχτηκαν ο γηγόμενος και ο δήμαρχος και επισκέφτηκαν τη γυναικά του δημάρχου, που «έβη παπιώτα μέρι του στρατάρου, με καινούργιες σόλες, και ήταν πολύλογος».

Επισκέφθηκαν ένα σχολείο υφαντικής και πήγαν στην Επισκοπή για να δουν τη μικρή εκκλησία της Κοιμήσης της Θεοτόκου, που ήταν χτισμένη μέσα σ' ένα αρχαίο πρώιο από το 200 π.Χ. Ο παππάς τους ακολούθησε μέχρις εδώ και φρόντισε να τους δοθούν νέρο, ψωμί, ώμη φασόδια, ελές και αγγούρια. Ο Βίνστρουπ σχεδίασε την εκκλησία και την τοπογράφηση. Η Χριστιάνα γράφει: «μας έλεγαν τα αποτιμώμενα για το μέτρημα, αλλά βρήκαμε ένα ζευγάρι παλιές ανδιδές, που δεδάσαμε με τις καλτοδέδετες του παπά, ο οποίος μας βοήθησε σό μπορούσε. Το μέρος ήταν πολύ όμορφο». Με το φεγγαρόφοιτο γύρισαν στο πλοιο, στο λιμάνι.

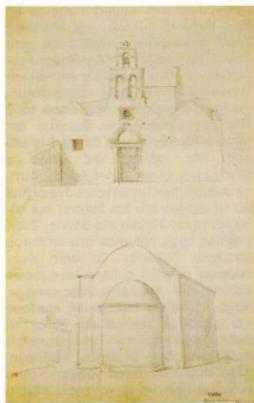
Θήρα

Η οικογένεια Λυτ είχε ήδη επισκεφθεί τη Θήρα (Σαντορίνη) (εικ. 4), το καλοκαίρι του 1845. Η Χριστιάνα είχε κρατήσει και τότε ημερολόγιο που έχει επίσης διασωθεί. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης επισκεψής, που κράτησε δύο μέρες, έμειναν όπως συνήθωσαν στο «Λέων», που ήταν αγκυροβολήμενο κάτω από τα απόκρημνα βράχια της Θήρας. Τους υποδέχτηκε ο γηγόμενος, η Χριστιάνα, θρησκιμοποιώντας το βιβλίο «Ταξείδια στη νησιά», του Ludwig Ross (Λουδοβίκου Ρός). Εκάνε τη γνωμιά της γεωγραφίας, γεωλογίας και ιστορίας της Θήρας. Στο ημερολόγιο της

αντιγράφει ένα κομμάτι από το βιβλίο αυτό. Ο φιλάκας της παραλίας τους προσέφερε σουμάδα και μετά ξεκίνησαν για την πόλη Θήρα. Γευμάτισαν σ' ένα καφενείο και «οι κάτοικοι εδώ ήταν πολύ ευχαριστημένοι γιατί μιλούσαμε τη γλώσσα τους και μας εδειχνών ένα δώματιο από όπου μπορούσαμε να δούμε ένα μέρος της πόλης, απ' όπου ο Βίνστρουπ έκαμε ένα σχέδιο». Αυτό το σχέδιο περιλαμβάνεται στο μπλοκ με τα σχέδια του και δειχνεί την πόλη και την εκκλησία στο βάθος. Ένας ντόπιος τους οδήγησε στο σπίτι του έπαρχου του Ταλέντα. Το σπίτι ήταν όμορφο, μεγάλο, ευέρο και ομόρφα επιπλωμένο. Υπήρχε επίσης ένας μικρός κήπος που πελώριους κάκτους και περισκέπες πασχαλιές. Είδαν τη συλλογή αντικών του Ταλέντα, που η Χριστιάνα δεν θεώρησε αξιόλογη, αλλά παρ' όλα αυτά γράφει: «είναι ευχαριστηση για συναντήσεις κανείς σ' αυτή την χώρα έναν Έλληνα που ενδιαφέρεται γι' αυτού του ειδούς τα πράγματα, αντί να τα καταστρέψει!».

Το βράδυ πήγαιν στην παραλία, όπου ο Βίνστρουπ σχεδίασε τα χαρακτηριστικά σπίτια και η Χριστιάνα γράφει ότι ο κόσμος μαζεύτηκε για να χαζεύει και του έφεραν καρέκλες - «παντού εδώ στη Σαντορίνη συνάντησεν ευγενείς ανθρώπους. Μοιάζουν σαν να είναι πιο πολιτισμένοι από όλα μέρη σ' αυτή τη χώρα». Τη νύχτα ονειρεύτηκε η Χριστιάνα, κι' όχι χωρίς λόγο, στις βράχου από την απότομη ακτή έπεσαν και συνέβιλαν τα πόδια και τα χέρια τους καθώς ήταν αγκυροβολήμενοι στο λιμάνι της Θήρας. Νωρίς το επόμενο πρωι, οι άντρες και ο τιμωνιέρης Γιώργος Καραμπελλάς πήγαν στο Μεσόδουνο. Όταν είχαν φύγει, έφεραν στο καράβι ένα μεγάλο αρνί «από ένα γέροντα που γνωρίζετε από την Αθήνα» είπε ο άντρας που έφερε το αρνί. Αυτός ο φίλος ήταν ο συνταγματάρχης Δημήτρης Καλλέργης (1803-1867), γνωστός σαν ένα από τα κύρια πρόσωπα στην επανάσταση του Σεπτεμβρίου του 1843. Τους έβγαλε ένα δραματικό λόγο και ήταν όλο ευγνωμοσύνη, γιατί ο άντρας του θοήθησε να πάρει την τωρινή του θέση. Επισκέφθηκαν το σπίτι του και τη γυναικά του και έγιναν πολύ ευγενικά δεκτοί. Επισκέφθηκαν επίσης το δάσκαλο Φιλοπατρίδη, έναν ευδιάθετο γέρο, που μιλούσε γερμανικά, και σύντομα οι τόπες των παιδιών ταν γεμάτες λουκούμια και κουφέτα.

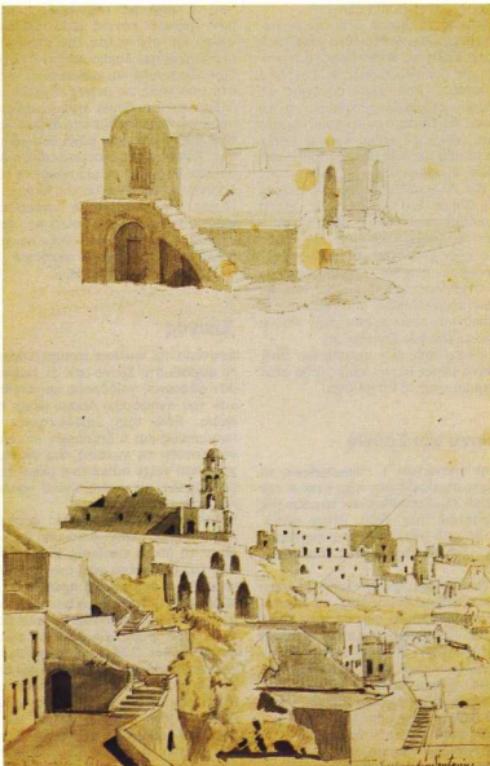
Το βράδυ ήταν προσκαλεσμένοι σε επιστροφή δείπνο στο έπαρχο του Ταλέντα και εκεί συναντήθηκαν με τον Λυτ, τον Βίνστρουπ και τον Λιστόβ, που είχαν πάει στην αρχαία Θήρα και

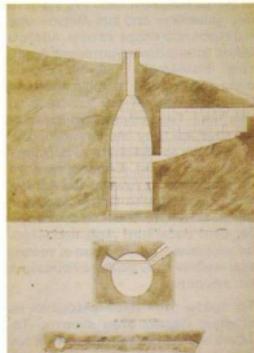
2. Μήλος. Τετράδιο σχεδίων (18218)

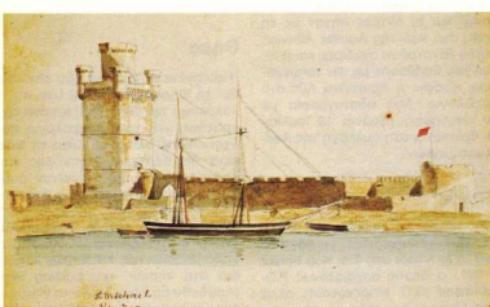
3. Σίκινος. Επισκοπή (5874)

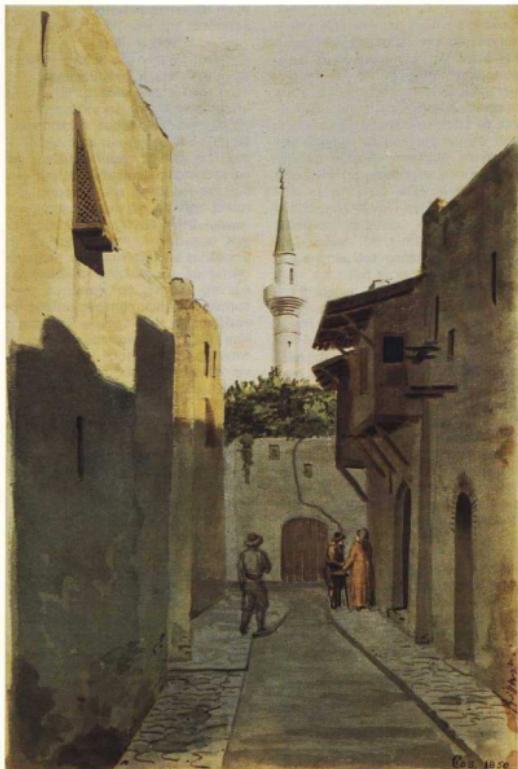
4. Θήρα. Τετράδιο σχεδίων. (18218)

6. Κως. Αγιώγος νερού (6153)

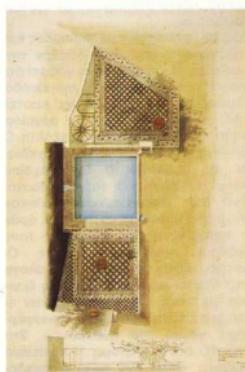
7. Ρόδος. Λιμάνι (18218)

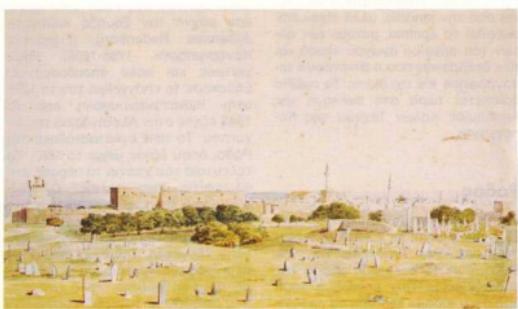
5. Ρόδος. Τετράδιο σχεδίων. (18218)

9. Ρόδος. Δρόμος των Ιπποτών. (5935)

10. Ρόδος. Συμπύλη (Ροδίνη) (5933)

8. Ρόδος. (5937)

11. Ρόδος. Τετράδιο σχεδίων (18218)

μεταξύ των άλλων είδων αρχαιούς τάφους σκαμένους στους βράχους και ερείπια από αρχαία σπίτια.

Το δείπνο ήταν επιτυχημένο, παρ' όλο που η συζήτηση ήταν λίγο επιτηδευμένη. Το τραπέζι ήταν στρωμένο με ώμορφα σερβίταια και αστυμικά. Το δείπνο αποτελείτο από πολλά διαφορετικά πιάτα και καρέ. Μετά το δείπνο απέλευθαν για τον επόμενο σταθμό τους, αλλά είχε μεγάλη φουρτουάνα.

Ανάφη

Το πρώι τους βρήκε αγκυροβολημένους στο λιμάνι της Ανάφης και αμέσως τους επισκέφθηκαν ο δήμαρχος, ο νησιώνας, ο δάσκαλος κι' ένας καπετάνιος που τους υμισύβολεψε να αγκυροβολήσουν σ' ένα κοντινό κόλπο, κοντά στο μοναστήρι της Καλαμιώτισσας.

Εδώ συναντήθηκαν με παππάδες και καλδέρους, που τους έδειξαν την εκκλησία, και η Χριστιανή γράφει ότι μια επιγραφή πάνω από την εισόδου έγραφε ότι η εκκλησία είχε κτιστεί από τον υπολειμματαρχό της αρχαιούς ναού του Απόλλωνα του Λατεάτη! Ο Βίντστρουτ ποτογράφησε και σχεδίασε τα υπολειμματα του αρχαιού ναού, τα τείχη και τα κιονόκρανα. Ενώ στις γυναικες προσφέρθηκαν αγγούρια δουτηγμένα στο μέλι, πήρε ο αρχαιολόγος της πόλης και τους δίδασε αρχαίες επιγραφές. Οι άντρες πήγαν αργάτερα με τα άλογα στο Καστέλι, ενώ οι γυναικες έμειναν με τους καλδέρους. «Όταν οι άντρες επεστρέψαν, τους προσφέρθηκε γέυμα στο γηγενείο. Στο τραπέζι ήταν 14 άτομα. Η Χριστιανή γράφει: «ήταν ένα πολύ διασκεδαστικό γέυμα». Τα σκίτσα του Βίντστρουτ πήγαν από χέρι σε χέρι και διλοί τα θάμασαν παρ' όλο που δεν τα πολυκαταλάβαν. Οι γραφίστες Καραβέλλης των παρακάλεσε να γραφαίται το πρώσιπο του. Αυτοί οι δύο ήταν πολύ ευχαριστημένοι από την περιοδεία τους και είχαν δρει, παρ' όλο που ήταν πολύ κατεστραμμένα, ερείπια από τείχη και τάφους». Αυτά τα σκίτσα βρίσκονται στο μπλοκ του Βίντστρουτ από την Ανάφη. Η ομάδα των Δανών έφυγε με μεγάλες προμήθειες σταρφιών και οι καλδέροι στήθηκαν στη γραμμή και πυροβολήσαν με τα υποντέλα τους σε αποχαιρετισμό, που απαντήθηκε από το πλοϊ.

Τώρα εγκατέλειπε τη ομάδα την Ελλάδα, για να «δώμε τους Τούρκους από πολύ κοντά», όπως γράφει η Χριστιανά.

Κως

Ο καιρός αγρίεψε και το ταξίδι έγινε

δυσάρεστο. Το απόγευμα της 26ης Ιουλίου έφτασαν στην Κω (εικ. 5,6). Η τοποθεσία της πόλης ήταν όμορφη και ήταν περιτριγυρισμένη με ψηλά κυπαρισσιά. Υπήρχαν πολλοί τούρκοι και μιναρέδες και το νησί ήταν τόσο πράσινο που θύμισε στους ταξιδιώτες τα δάση του Βορρά. Οι πρόδεινοι του νησιού χαίρεταν αμέσως την ελληνική θασιλική σκουόδα με σπηλιές και η απρόσφατη ήταν πολύ γηγετακτή. Ήδη συνάντησαν την Ελλήνα πρόδειν Γιάννη Σακελλαίου από την Πάτμο, που ήρθε στο πλοιο και τους ευχήθηκε το «καλώς ορίσε». Στην πατρίδα του Ιπποκράτους έναντι στην πόλη και τους ένθυμούσε στο χιλόστορο πλάτανος την μεγάλη πλατεία, οι δύο ώμοφερες βρύσες, οι αρχαιοί ωμοί, τα ξύλινα πολύχρωμα κανενεία και το τζαμί του Σουλεϊμάν. Γύρω από τον πλατανάριο κάθονταν γέροι Τούρκοι που, κατά τη Χριστιανή, θεωρούσαν σπουδαϊκότερα τα δέντρα, τα λουλούδια, το νερό και τη σκιά, από τους Ελλήνες. Το βράδυ επισκέφθηκαν οι άντρες την Μπέη, όπου συναντήσαν τον ναύαρχο Εμίρ Μπέη, που βρισκόταν εκεί για επιβεβολή. Μιλούσε και Γαλλικά και Ιταλικά. Η Χριστιανή παρατήρησε ότι οι Τούρκοι δεν θέλουν να διεύσουν ότι μιλούν Ελληνικά. Την εποχή της επισκεψής τους στην Κω είχαν οι Τούρκοι ραμάζαν και στη Δύση του ήλιου έπεραν κανονιόδιλοισι, σημάδι ότι μπορούσαν να αρχίσουν το φαγήτο. Ο Ιμάμης άναψε όλες τις λάμπες στους μιναρέδες «σαν λαμπτέρα δραχτύλιδα σε ένα δάχτυλο» και προσκαλούσαν τους πιστούς σε προσευχή με τη μονόνον φωνή του. Την επομένη, ήταν ο πρόδεινς άρωστος αλλά τους προσκάλεσε να επισκεφθούν το πιλάρι. Ήταν χτισμένο σε τουρκικό στυλ, με ωραία αρχιτεκτονική ανάμεσα σε ψηλά δέντρα. Ο Μπέης έδωσε αδέια στους άντρες να επισκεφθούν το Πυλάρι. Το βράδυ επεστρέψαν τοκαικρέμονι από την πτησία, αλλά είχαν επισκεφθεί τα ερείπια, μεταξύ των άλων του αρχαιού αγνωστού νερού και των δεξιεμένων που ο Βίντστρουτ τοπογράφησε και σχεδίασε. Το σχέδιο βρίσκεται τώρα στη συλλογή της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Κοπεγχάγης.

Ρόδος

Η επίσκεψη στη Ρόδο έγινε από τις 28 Ιουλίου μεριά της 2 Αυγούστου και ήταν για την Χριστιανή και τον Βίντστρουτ το καλύτερο μέρος της περιοδείας. «Ήταν μεγάλη η χαρά μας όταν είδαμε τη Ρόδο να εμφανίζεται από τη θάλασσα με τους πύρ-

γους της, τους φοίνικες της, τους μιναρέδες της και τις πολεμιστρες της». (εικ. 7, 8, 9, 10, 11).

Αγκυροβόλησαν στο μεγάλο πολεμικό λιμάνι και ο ενθουσιασμός της Χριστιανής ήταν μεγάλος. «Είναι ένα υπέροχο νησί και μια ενδιαφέρουσα πόλη, όπου τα πάρκαν πολλά σημάδια από την εποχή των πιποτών. Διατυχώς ο χρόνος είναι πολύ λίγος για να δουμε όλα τα αξεσάρια. Ήδη συνάντησαν την Ελλήνα Γιάννη Σακελλαίου από την Πάτμο, που ήρθε στο πλοιο και τους ευχήθηκε το «καλώς ορίσε». Τους έναντι στην πόλη και τους ένθυμούσε στο χιλόστορο πλάτανος την μεγάλη πλατεία, οι δύο ώμοφερες βρύσες, οι αρχαιοί ωμοί, τα ξύλινα πολύχρωμα κανενεία και το τζαμί του Σουλεϊμάν. Γύρω από τον πλατανάριο κάθονταν γέροι Τούρκοι που, κατά τη Χριστιανή, θεωρούσαν σπουδαϊκότερα τα δέντρα, τα λουλούδια, το νερό και τη σκιά, από τους Ελλήνες. Το βράδυ επισκέφθηκαν οι άντρες την Μπέη, όπου συναντήσαν τον ναύαρχο Εμίρ Μπέη, που βρισκόταν εκεί για επιβεβολή. Μιλούσε και Γαλλικά και Ιταλικά. Η Χριστιανή παρατήρησε ότι οι Τούρκοι δεν θέλουν να διεύσουν ότι μιλούν Ελληνικά. Την εποχή της επισκεψής τους στην Κω είχαν οι Τούρκοι ραμάζαν και στη Δύση του ήλιου έπεραν κανονιόδιλοισι, σημάδι ότι μπορούσαν να αρχίσουν το φαγήτο. Ο Ιμάμης άναψε όλες τις λάμπες στους μιναρέδες «σαν λαμπτέρα δραχτύλιδα σε ένα δάχτυλο» και προσκαλούσαν τους πιστούς σε προσευχή με τη μονόνον φωνή του. Την επομένη, ήταν ο πρόδεινς άρωστος αλλά τους προσκάλεσε να επισκεφθούν το Πυλάρι. Ήταν χτισμένο σε τουρκικό στυλ, με ωραία αρχιτεκτονική ανάμεσα σε ψηλά δέντρα. Ο Μπέης έδωσε αδέια στους άντρες να επισκεφθούν το Πυλάρι. Το βράδυ επεστρέψαν τοκαικρέμονι από την πτησία, αλλά είχαν επισκεφθεί τα ερείπια, μεταξύ των άλων του αρχαιού αγνωστού νερού και των δεξιεμένων που ο Βίντστρουτ τοπογράφησε και σχεδίασε. Το σχέδιο βρίσκεται τώρα στη συλλογή της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Κοπεγχάγης.

Ο ίδιος ο πατέρας, που ήταν ευχάριστος από άνθρωπος, ήρθε στο πλοιο με βάρκα για τους καλωσορίστε. Ο καπετάν Γιώργης δεν συμπαθούσε τους Τούρκους και ήταν αρκετά αγενής, κατά τη γνώμη της Χριστιανής. Η πρώτη τους επίσκεψη ήταν στον Ελλήνη πρόδεινο, που ήταν άρωστος. «Όταν μπήκαν στην κρεβατοκάμαρά του καθόδηταν η γυναίκα του δίπλα του και του έκανε άρει με μια βεντάλια από πτερά γαλοπούλας. Οι έξιπνες κόρες του ζευγαριού τους μιλήσαν για τη σχέση μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, μεταξύ των άλων ότι οι Τούρκοι έμεναν στο προστατευόμενο της τη νέα δύσης της Κως. Την επομένη, ήταν ο πρόδεινς άρωστος αλλά τους προσκάλεσε να επισκεφθούν το Πυλάρι. Το βράδυ επεστρέψαν τοκαικρέμονι από την πτησία, αλλά είχαν επισκεφθεί τα ερείπια, μεταξύ των άλων του αρχαιού αγνωστού νερού και των δεξιεμένων που ο Βίντστρουτ τοπογράφησε και σχεδίασε. Το σχέδιο βρίσκεται τώρα στη συλλογή της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Κοπεγχάγης.

Όσο έμειναν στη Ρόδο επισκέπτηκαν συχνά τον Σουηδό καθηγητή Johannes Hedenborg (Ποιχύννες Χεντεντορψ, 1786-1865). Ήταν γιατρός και πολύ οπουδασμένος. Εξάσκησε το επάγγελμά του το 1825 στην Κωνσταντινούπολη, από το 1842 έζησε στην Αλεξανδρεία της Αιγύπτου. Το 1842 εγκαταστάθηκε στη Ρόδο, όπου έζησε μέχρι το 1863. Τα τελευταία του χρόνια τα πέρασε στη Φλωρεντία της Ιταλίας. Ο Χεντεντορψ παντρεύτηκε το 1839 την Elise Danielson (Ελίζε Ντάνελον, 1813-1896), κόρη του Άγγελου προέδευσης από Τερέβητα. Την Ελίζε Ντάνελον περιγράφει η Χριστιανά σαν μια νεαρή ομορφή σύζυγο, πολύ λωνανή, που μιλούσε τις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες και άπταιστα Αραβι-

κά. Η Χριστιανά γράφει ότι ο Χέν-
τεμποργκ, κατά τη διάρκεια της επί-
σκεψής τους, δύσλευε πάνω σ' ένα
μεγάλο έργο για τη Ρόδο και είχε μα-
ζεύει σχέδια σπλαν και μνημείων για
να τα εικονογραφήσει αλλά «επειδή
ο ίδιος δεν μπορεί να σχεδιάσει, τα
σχέδια είναι ανακριβή και αναδύνο-
στα». Το έργο «Geschichte der Insel
Rhodos» δεν έκδοθηκε ποτέ, αλλά
το χειρόγραφο δριώκεται στο Ιταλικό
Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Ρόδου.
Η οικογένεια είχε δύο παιδιά, τον
Γουστάου και την Αγγελούτα, και έμε-
ναν σ' ένα πολύ ψηλό σπίτι, που ήταν
τριγυρισμένο μ' έναν όμορφο κήπο.
«Ηταν τόσο ψηλά χτισμένο, ώστε
ήταν απαραίτητο από το δρόμο ν'
ανεβεῖ κανείς μα σκάλα για να φτά-
σει εκεί, η εντύπωση που έδινε μπο-
ρεί να περιγραφεί σαν τους κρεμα-
στούς κήπους της Βαθύλανας», γρά-
φει η Χριστιάνα.

Την επόμενη της άφιξης τους ήρθε
ένας οδηγός για να τους ξεναγήσει
μέσα στο κάστρο, αφού πάρησαν
την άδεια του πασά «να δουν και να με-
τρήσουν ότι επιθυμούν, τον δρόμο
των Ιπποτών, την εκκλησία, που τώρα
ήταν τουρικό τζαμί, το παλάτι του
άρχοντα και ότι άλλο αξέσποδα
υπήρχε». Εκείνη και τις επόμενες μέ-
ρες έκανε το Βίνστρουπ έναν εντυπω-
σιακό αριθμό σχέδιων και υδατογρα-
φών. Τα σχέδια του είναι πολύτιμα
υτοκούμενά στήμερα, γιατί η πόλη
της Ρόδου καταστράφηκε από σει-
αμό και ανατινάχεις το 1856, και οι
Ιταλοί στον αιώνα μας έκαναν
χονδρείδες αναπαλαύων των με-
σαιωνικών κτιρίων της εποχής των
Ιπποτών (1309-1522), στην πόλη της
Ρόδου. Η Χριστιανά γράφει για τον
δρόμο των Ιπποτών, που ο Βίνστρουπ
σχεδίασε, ότι τα σπίτια
ήταν καλοδιατηρημένα και όλα έχαν
εντοιχισμένα εμβλήματα, αλλά όλα
τα κεράλια στα εμβλήματα είχαν
αφαιρεθεί, γιατί στους Τούρκους
«δεν άρεσε να βλέπουν ανθρώπινα
πρόσωπα, ούτε σε γλυπτά ούτε σε πί-
νακες χωραφικής». Επισκέφθηκαν
την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη, που
η Χριστιανά περιγράφει ότι το ιερό
είχε μετατραπεί σε τζαμί και το τρουλός
ήταν χωρισμένος σε τετράγωνα
και στολισμένος με αστέρια σε μπλέ
φόντο.

Το μόνο που είχε διατηρηθεί από τον
τελευταίο άρχοντα ήταν μια ταφόπε-
τρα. Την επόμενη, πήγαν σ' αντρες
με τα δάχτυλα στην παλά της Ρόδου, και
από τα σκήτα του Βίνστρουπ κατα-
λαβαίνουν ότι επισκέφθηκαν μετα-
ξύ των άλλων την Τράπατα (Ιανουάριο). Στο μεταξύ, οι γυναικες και τα παιδιά
έκαναν το γύρο της πόλης και παρα-
κολούθησαν την μεμρένη ζωή των
ντόπιων. Η Χριστιανά περιγράφει την

επίσκεψή τους σ' ένα σχολείο, στο
προύσιο ενός τζαμιού, όπου ο δά-
σκαλος φορούσε ένα μακρύ καφτάνι
και τουρμπάνι και τα παιδιά κάθονταν
σ' ένα πολύχυρωμα χαλί. Στη μεση
του προσαύλιου υπήρχε ένα μωσαϊκό
και παντού μεγάλα σκιέρα δέντρα
και ένα οκτάγυρο πηγάδι. Η Χριστια-
νά φώναίται πολύ ενθουσιασμένη
από την ποικιλία των δέντρων των
υπάρχουν, πλατάνια, κυπαρίσια, φοί-
νικες και ελιές, και γράφει για τους
φύλινες όπως «εδώ στη Ρόδο είναι
πραγματικά πολύ διαφορετικοί από
αυτούς που υπάρχουν στο παλάτι
στην Αθήνα, που σχεδόν δεν έχουν
φύλλα, γιατί δεν τους έκανε καλό η
μεταφορά τους από τους Αμπελοκή-
πον και άλλα μέρη και φυσικά είχαν
πολύ σάχημη επιδροση στα δέντρα
οι τρεις μέρες με κρύο και κίνη που
είχαμε τον περασμένο χειμώνα». Οι φοίνικες στο παλάτι του βασιλιά
στην Αθήνα φυτεύτηκαν μετά από
επιμέλια της βασιλισσας Αμαλίας,
που επίσης επέλεγε στη δημιουρ-
γία του κήπου που ακόμα σώζεται.
Την ίαν Αγγούστου πήγαν όλοι μαζί
στη Συμπολή (Ροδίνι) που η Χριστια-
νά περιγράφει: «τρεις πηγές χύνουν
τα νερά τους σε μια μεγάλη στέρνα.
Εδώ είχε σίγουρα υπάρχει ένα μεγάλ-
ο κτήριο, γιατί μπορεί κανείς ακόμα
να χειρίσει το μέγεθος του καθέ
διαμιού, όπου τα πατώματα ήταν
φτιαγμένα από μωσαϊκό σε πολλά
διαφορετικά σχέδια. Ήταν αγώνας
νερού, που είναι χτισμένος πάνω σε
τόξα, οδηγεί όλο αυτό τον πλούτο
νερού στην πόλη. Όλα σκιάζονται
από μεγάλα πλατάνια και στις κορ-
φές τους φουφουρίζει ένας δροσε-
ρός ανέμος».

Αυτό το μέρος δεν σώζεται πια αλλά
έχει τοπογραφηθεί και σχεδιάζεται
από τον Βίνστρουπ, σε μια όμορφη
υδατογραφία. Η Χριστιανά μας πλη-
ροφερεί, επίσης, στο ημερολόγιο
της στη σέρια έμενε ο σουλάτανός
Μαντούλη Μεντάτη, όταν επισκεπτό-
ταν τη Ρόδο. Η Χριστιανά περιγράφει
ότι ο σουλάτανός είχε ένα γύρι τυμέ-
νο με χρυσά υφάσματα, που ήταν πο-
λύ φρονήμος όσο ο πατέρας του ήταν
κοντά του, αλλά μόλις ο πατέρας του
ξέπλινε για να κοιμηθεί, κάτι στο
τα δέντρα, άρπαξε ένα γάιδαρο, «πή-
δαγε στη ράχη του και κάλπαξε
γύρω-γύρω σκορπίζοντας πανικό¹
στους πατρισταμένους, οι οποίοι δεν
υπορούσαν να του οπαγορέψουν,
και που δρίσκονταν σε μεγάλη αγω-
νία, μήπτως πάσει κανένα απύ-
χια μήπτως Ευτηνής ο πατέρας του
και δει τι συνέβαινε. Αυτό συνέ-
θη την τελευταία φορά που ο ουσι-
τάνος επισκέφθηκε το νησί» και συν-
εχίζει σίγουρα μ' ένα αναστενάγμα:
«μακάρι, να βρισκόταν ένα τέτοιο

οκιερό μέρος κοντά στην Εερή και
γυμνή Αθήνα».

Την τελευταία μέρα τριγύριζε ο
Βίνστρουπ, σχεδίαζε την πόλη και
ήταν πάντα περιττιγυρισμένος από
πειρέγυρους, που απολάμβαναν να
βλέπουν κάτι τόσο γνωστό τους ζω-
γραφισμένο στο χαρτί.

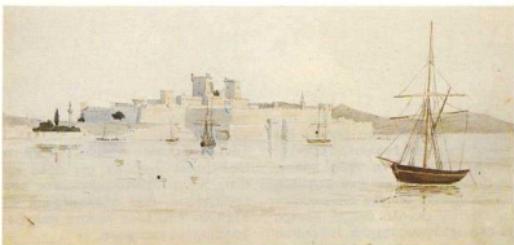
Κνίδος και Αλικαρνασσός

Στις 2 Αυγούστου του ταξίδευε το καράβι
για την Κνίδο, ο αέρας ήταν δυνατός
και όλοι ήταν αναγκασμένοι να καθή-
σουν στο κατάστρωμα, στη σειρά για
να μην πέσουν. Έφτασαν στους πρό-
ποδες του βουνού της Κνίδου, όπου
υπορούσαν να δουν τα υπολείμματα
από την αρχαία πόλη, που ήταν χτι-
μένη σε διάφορα επίπεδα και από
όπου έπαιρναν μάρμαρα για να χτί-
σουν νέα κτίρια. Κατέθηκαν στη στε-
ριά, όπου συνάντησαν βοσκούς με
τούρκικα ρούχα. Η Χάννε και η Χρι-
στιανά τριγύρισαν το νησί και βαύμασαν
τους όμορφους κήπους. Αργότερα,
την ίδια μέρα, συνεχίστηκε το τα-
ξίδι στην Αλικαρνασσό (Μπνοντρύου).
Έκανε τόση ζέστη που βογγούσαν
και τελικά στις 5 ή ώρα αγκυροβόλη-
σαν. Η πόλη ήταν χτισμένη σε μιαν
όμορφη τοποθεσία. Το ελληνικό τημή-
πον ήταν φτυχό, ενώ το τούρκικο
ήταν πρασινό και είχε νέρο (εικ. 12).
«Ήταν υπέροχη πριν και είδαμε μια
ομάδα Έλληνες να πηγαίνουν προς
μια μικρή εκκλησία στην παραλία.
Όλα ήταν τόσο όμορφα στην κρυ-
στάλινη ατμόσφαιρα, το καστρό, οι
κήποι και τα βουνά γύρω γύρω.
Οταν όλα τα δοχεία ήταν γεμάτα νε-
ρό και δύο μεγάλα καλάδια γεμάτα
σύκα και σταφύλια, αποπλέυσαμε
από το Μπνοντρύου».

Ο επόμενος σταδιός ήταν στον Γέ-
ροντα ή Δίδυμα, όπου είδαν τις τρεις
τεράστιες κολώνες από τον ελληνι-
στικό ναό του Απόλλωνα, που ήταν
το μαντείο των Ελλήνων της ανατο-
λής. Οι άντρες πήγαν στη Δίδυμα,
στην κατεύθυνση της Μιλήτου, και
βρήκαν τα ερείπια του τείχους τους
ναού και καθηστές φιγούρες «απ' όπου
έλειπαν τα κεφαλιά» έγραψε η
Χριστιανά στο ημερολόγιο της.
«Όλα τα παράλια της Μικράς Ασίας
είναι πλούσια σε αρχαία ερείπια και
έχω μεγάλη διάθεση να ταξιδέω
από την Ξάνθη στα Δαρδανέλλια».

Σάμος

Όταν η θάλασσα πρέμησε κάπως,
συνέχισαν το ταξεδίο τους στη Σάμο.
όπου έριξαν άγκυρα στο Πορτοκάλι
(Πατοκάκι). Βρήκαν έναν οδηγό που
τους εδειξε το Ηραίο, όπου είδαν την

2 Αιγαίκαρνασσός. (5924)

τεράστια κοιλάνια. «Η κολώνα βρίσκεται σχετικά χαμηλά, όχι μακριά από την ακτή, και είναι καταπληκτικά συκώδης και φηλή και αποτελείται από 12 τεμάχια που έμοιαζαν σαν να είχαν σπρωχεί στη γη πιθανόν από σεισμό. Γύρων υπάρχουν πολλά αρχαιολογικά απομεινάρια, όλα καταπληκτικού μεγέθους και φυσικά κατεστραμμένα. Από εδώ είναι η θέα πολύ ωραία προς το νησί Μυκάλη και άλλα νησιά στην περιοχή». Και εδώ, επίσης σχεδόν στο Βίντρουρπ στην κολώνα και το Ηραίο. Η Χριστιάνα ήταν της γνώμης ότι οι Σαμιώτες είχαν άγρια φύη και υπουργή, και φανταζόταν πως ήταν πειρατές και ληστές, κι αυτό από ελλείψη καλύτερων δυνατοτήτων. Μίλησαν με τους κατοίκους σχετικά με την τελευταία τους επανάσταση και για τα μέτρα που θα λαδίανε τη κυβέρνηση. Κατά την παραμονή τους εδώ συζήτησαν με τον καπετάνιο, για το πού θα πήγαιναν μετά κι από καπετάνιος πρότεινε στην Άσσα, για να επισκεφθούν τη αρχαία, αριών πρώτα επισκεφθεύντην την Έφεσο και τη Χίο. «Η θάλασσα ήταν σαν καθρέφτης και ήταν ώμορφα όπου και να κοιτάζεις κανείς. Στο καράβι ήταν ευχάριστα και με χαρά αφέθηκαν στη γαλήνη», γράφει η Χριστιάνα μετά την επισκεψη στη Σάμο.

Έφεσος

Κατά τα μεσάνυχτα άφησαν τη Σάμο και σύντομα αγκυροβόλησαν στον κόλπο του Κουσσαντίου, που συνομάζόταν, τότε, Σκάλα Νουδά. Όταν αγκυροβολήσαν ύμωναν στο προβένιο όλες τις σημαίες και τη Δανεζίκη επίσης και οι ντόπιοι τους είπαν ότι σπάνια υψώναν σημαίες για τα τούρκικα καράβια, αλλά όταν έρχονταν ελληνικά σημαιοστόλιζαν για να δείξουν την συμποδειά τους στην Ελλάδα.

Ήθελαν πολλοί επισκέπτες στο πλοίο και παραγγέλθηκαν άλογα για την επομένη, για να επισκεφθούν την Άρτεμη στην Έφεσο (Αγιασσού). Εδώ ήταν που ο Λυτ αυτοπυροβολήθηκε από λάθος στο χέρι. Τον μετέφεραν στη στεριά, νοσηλεύθηκε από γιατρούς και εγκαταστάθηκε στο καραβάν-σεράι κοντά στο λιμάνι. Δανειστήκαν ένα δωμάτιο από τον

Υδρώπη Αγγελή και τη Χριστιάνα περιγράφει το κτίριο, που σήμερα έχει μετατραπεί σε πολυτελές ξενοδοχείο, στην τούρκικη θέρετρο.

«Το δωμάτιο που άγγελή ήταν σ' ένα μεγάλο κτίριο σχεδόν γκρεμισμένο, ένα καραβάν-σεράι, χτισμένο όπως τα αγροτικά σπίτια στη Δανία, 4 μαρκιά κτίρια γύρω από μία μεγάλη αυλή, μ' ένα πηγάδι στη μεση. Στο κτίριο έμεναν πολλές οικογένειες και κάτω από το χαράγμα που ήταν χτισμένο κατά μήκος των δωματίων στο μέρος της αυλής, υπήρχε θέση για τις καμπήλες και άλλα ζωά. Τα πατώματα ήταν τόσο κατεστραμμένα, που ο Αγγελής μας παρακάλεσε να προσέχουμε για να μην πέσουμε στις τρύπες. Παρ' όλα αυτά, μας δόθηκαν δύο καλά δωμάτια με θέα στο λιμάνιν».

Οταν ο Λυτ ανέρρωσε τόσο ώστε μπορούσαν να φύγουν, απέτελεσαν στην Αθήνα στις 14 Αυγούστου. Στην επιπτροφή πέρασαν από την Τήνο κι έφτασαν στο λοιμοκαθάρτιρο του Πιραιά στις 18 Αυγούστου. Την Αθήνα είχε καταδύναστευτεί αρπάστια όλο το καλοκαίρι, πολλοί πέθαναν και οι βεδλές που είχαν στο καράβι παραδόθηκαν μέσως για τους αρρώστους στην πόλη.

Η Χριστιάνα τέλεωνει τα ταξεδιώτικά της ημερολόγιο ως εξής: «Δευτέρα 19 Αυγούστου εγκαταλείψαμε το πλοίο και συντόμως ήμαστε στο σπίτι μας». Τότε έμεναν στο σπίτι του φαρμακοποιού της αυλής Heinz Santoris (Χάιντης Σαντόρης), κοντά στην καθολική εκκλησία.

Ida Haugsted

Σημειώση

Οι ιριδοί στο κείμενο παραπέμπουν στο αρχείο της Kunstakademiet Bibliothek της Κοπεγχάγης.

Μετάφραση Δαστοινας Μοτσενίγου. Θεωρητής Β. Κ. Δωροθίνη

Βιβλιογραφία

- B.E.A. ROTTIERS. Description des Monuments de Rhodes. Bruxelles 1830.
L. ROSS. Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres. Stuttgart u. Tübingen 1840.

L. ROSS. Reisen nach Kos, Halikarnasso, Rhodos und der Insel Cypern. Halle 18 Χριστιάνα ΛΥΤ. Μια Διανέξα στην Αυλή του Ολύμπου. Αθήνα 1981.

A. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ - ΚΡΙΣΤΖΕΝΣ. Αθήνα 1818-1853. Έργα Δανών καλλιτεχνών. Αθήνα 1985. Λ.Α. Βιντστρουμ p. 119 H.

A Tour Around the Greek Islands, July 1850

I. Haugsted

On July 16, 1850 a group of Danish travellers living in Athens, left the dusty, hot, summer city for a tour around the Greek and Turkish, at that time, Aegean islands and the Asia Minor coasts. For their purpose they had lent King Otto's small schooner «Λέων». The journey was planned to last five to six weeks and although the demand for this specific ship was high they managed to sign a contract with its captain Rividis. They departed from Piraeus harbour. Members of the group was Asmus Heinrich Lüth (1806-1859), vicar of the queen Amalias' court, his wife Christiane F. Fisher (1817-1900) and her sister Hanne Fisher (1819-1910). Both sisters came from Fredensborg, Denmark. The two children of the couple, Damaris and Nicolaos, born in Athens in 1839 and 1841, respectively, were also participating in the trip. The family had settled in Athens, since 1839. Living over ten years in the country, they had learned the language, had a good knowledge of the Greek culture and had already toured mainland Greece. Members of the group were also a Danish architect, Laurits Albert Winstrup (1815-1889), studying in Athens and a Danish philologist, Christian Listov (1821-1893), who had arrived in Greece six months ago. The tour started from Aegina island and continued with various stops over Cape Sounion and the islands Melos, Sikinos, Thera, Anaphi and also Kos and Rhodes, at that time under Turkish rule. After a short sojourn on Rhodes they carried on visiting Knidos, Alikarnassus, Didyma, Ephesus and Samos island. The group was split in Koussandisi, because Lüth was self-shot by mistake in the arm, Winstrup and Listov continued to Chios and from there they took a steam ship for Smyrna and Constantinople, where they spent eighteen days and returned to Athens in early September.